

kojeg je zaposlila Republika bio je Marcus Pero iz Venecije 1293 (Josip Lučić, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIV stoljeća*. Zagreb: Liber, 1979: 102). Nenamjerne netočnosti ne čude, jer fragmentarni podaci do kojih su došli rijetki istraživači dubrovačke povijesti medicine i ljekarništva potječu iz različitih izvora i razbacani su po pojedinačnim radovima, objavljivanima kroz dugi niz godina u najrazličitijim publikacijama. Najveću nedoumicu kod čitatelja ostavlja autorovo kasno datiranje osnutka ljekarne u samostanu Male braće u 17. stoljeće (str. 47). Grdničevim primjedbama na ovu tvrdnju u već spomenutom prikazu treba dodati da je o neispravnom povezivanju osnutka bolesničke sobe, spomenutom u oporuci iz 1357, s počecima rada ljekarne već pisao Vinko Velnić (Vinko Velnić, »Ljekarna Male braće.«, u: *Samostan Male braće u Dubrovniku*. Zagreb-Dubrovnik, 1985: 775-793). Postojanje ljekarne Velnić povezuje s 5. poglavljem Pravila reda Male braće, u kojem je riječ o rješavanju pitanja osiguranja materijalne baze egzistencije braće, a ne sa 6. poglavljem, u kojemu se govori o "brizi za bolesnu braću". Štoviše, Velnić smatra da bi osnutak ljekarne trebalo pomaknuti prema godini 1235, kada je osnovan samostan Sv. Tome na Pilama. Prema metodologiji koju je Stjepan Krsić primijenio na svoje proučavanje nastanka ljekarne u Dominikanskom samostanu, tj. da je djelovanje ljekarnika u nekom samostanu pouzdan dokaz za postojanje ljekarne (str. 59), mogli bismo ustvrditi da Ljekarna Male braće postoji barem od sredine 16. stoljeća, jer, prema objavljenome radu (Zdenka Kesterčanek, »Prinosi biografijama dubrovačkih apotekara.«, u: *Zbornik Drugog kongresa farmaceuta Jugoslavije*. Beograd, 1956: 179-188), fra Ivan, ljekarnik Male braće, 1550. svjedoči na sudu u slučaju tuče između dvojice liječnika. Stoga tvrdnja, koja se ponavlja i u zaključku, da je Ljekarna u Dominikanskom samostanu osnovana prije ljekarne u samostanu Male braće može biti prihvaćena samo kao izazov da se pomno i sustavno provjere svi raspoloživi izvori.

Neda Kovačić

Niko Kapetanić, *Mlinovi na rijeci Ljutoj u Konavlima*. Gruda: Društvo prijatelja dubrovačke starine i Matica hrvatska Konavle, 2012, 192 str.

Do pred koju godinu putniku kroz Konavle bilo je posve nezamislivo da su mlinovi bili jedan od tradicionalnih biljega konavoskog krajolika. Osim prostora restorana "Konavoski dvori" malo je što podsjećalo na niz nekadašnjih vodenica na Ljutoj - stoljećima njih petnaestak - i čitavu infrastrukturu koja ih je pratila. Danas, nakon završetka temeljne faze njihove obnove (sredstvima Društva prijatelja dubrovačke starine i privatnih ulagača) i s objavljivanjem monografije Nika Kapetanića, možemo se zaista poveseliti da je taj jedinstveni baštinski kompleks spašen od potpune devastacije i velikim dijelom vraćen u pogon. Za nadati se da će ih otkriti 'pametni turizam', onaj koji ne računa s brzom parom okrenutom u žalosno kratkoj sezoni, nego onaj koji se trudi oko 'boljeg turista' koji želi štetiti pješačkim stazama izvan ljetnih vrućina, noćiti u autentičnim prostorima i jesti domaću hranu od brašna iz lokalnog mlina, to jest, turizam usmjeren na onoga koji se neće u trci za što jeftinijim ljetovanjem već sutra okrenuti novim 'destinacijama'. No to je već druga priča, nadam se, sa sretnim završetkom.

Monografija Nika Kapetanića *Mlinovi na rijeci Ljutoj u Konavlima* ozbiljan je znanstveni rad, ali i štivo vrlo zanimljivo za širu publiku. Svakome tko je uzme u ruke bit će jasno da se radala kroz dulje razdoblje, kako su se otkrivale stvari 'na terenu' i kako je autor napredovao u razumijevanju složenog vodenog sustava i tehnologije njegova korištenja. Ni arhivski dokumenti od srednjeg vijeka naovamo ne donose obilje informacija na jednome mjestu, nego samo sitne i rastrkane obavijesti, koje su očito skupljane na rubu drugih autorovih istraživanja Konavala, malo po malo; u njima ima i privatnih fotografija, zapisa i sjećanja, vrste izvora koji nestaju pred našim očima. Posebno bih istaknula uzorne nacрте s rekonstrukcijom različitih faza od 15. stoljeća do današnjih dana, koji čitatelja kojeg ništa ne vezuje uz graditeljstvo i korištenje voda sigurno vode kroz tekst.

Cjelina predstavlja potpuno zaokruženu kratku monografiju o mlinovima na Ljutuj, koja donosi i fotografije iz različitih faza obnove, ali je mnogo više od njezine ‘prateće studije’. U njoj je rekonstruirana višestoljetna tradicija korištenja vodene snage za mljevu žita i ponekih drugih tvari (na pr. ‘vrste’ za fuge), te za stupanje tkanina. Precizno su objašnjeni svi elementi mlina (uključujući i lokalne nazive svakog dijela) i kako oni funkcioniraju, a prikazana je i uloga mlinova u dubrovačkom promišljanju o opskrbi i resursima (još od Statuta iz 1272). Širenjem vlasti na Konavle u 15. stoljeću, dubrovačka je država zatekla već uređen sustav vodenica. Sustav korištenja vodene snage Ljute zatim je stoljećima usavršavan te je konačno bio razrađen na devet razina, kod kojih je dio mlinova iskorištavao visoki prirodni pad, a dio se napajao kanalima (*jažama*) dugima i po nekoliko stotina metara. Tako se zaista optimalno ‘hvatala’ energija, s razrađenim varijantama kako se postupa u sušnim razdobljima.

Ubrzo po preuzimanju mlinova uz Ljutu, Republika je propisima uredila njihov rad, između ostaloga skrbeći o ‘zdravoj konkurenciji’. Poput mlinica koje su se nalazile uz gradske zidine, i ove konavoske bile su državno vlasništvo: za vrijeme Republike davale su se u zakup putem dražbe, a od mljevenja se ubirao i državni porez. Zakupci mlina zapravo su bili poduzetnici koji su posao povjeravali mlinarima, ili čak davali u podzakup, a ugovori koji su se sklapali - kako pokazuju primjeri iz knjige - imali su sve poznate elemente ortaštva, kod kojega ortaci ugovaraju kako se dijeli dobit i snosi rizik, daju jamstva i dogovaraju penale. Među zakupcima je bilo dubrovačke vlastele, ali i lokalnih stanovnika Ljute. U financijama Dubrovačke Republike, koje još u cjelini nedovoljno poznajemo, zakupnine od mlinova bile su jedan od relativno sigurnih prihoda, kao što su bile na pr. i najamnine od općinskih kuća, možda ne osobito visok unos, ali stabilan.

Tek u 19. stoljeću, kada austrijska vlast uređuje vlasničke odnose, država od njih odustaje i mlinovi prelaze u privatne ruke. Dio ih se održao u funkciji do sredine 20. stoljeća. Sve slabije gospodarsko opravdanje možda im ne bi tako naprasno presudilo da se tu nije umiješala ‘ekonomska

politika’ socijalizma, koja je u tim tradicionalnim pogonima gledala ‘natražne’ oblike nespojive s industrijalizacijom koja se uporno obećavala. Agilnosti i pameti tadašnje službe zaštite spomenika kulture moglo bi se zahvaliti za upis mlinova u registar zaštićene baštine 1969. da nije na tome sve i ostalo: neodržavanje je dalo prostora silama prirode da zatrpaju dovodne kanale, poruše dijelove zdanja, vegetacijom osvoje teren, a raznošenje tesanaca - taj ‘tradicionalni’ način branja kamenja u nas - neke je objekte pretvorilo u bijedne ruševne ostatke. Moglo je tako i ostati. Srećom, iskra entuzijazma pokrenula je spašavanje ‘ostataka ostataka’, a Društvo prijatelja dubrovačke starine pripomoglo da se ne samo lopatice mlinskog kola, nego i kotač njihove sudbine ponovno počnu okretati. Knjiga Nika Kapetanića je pak zaslužna da mlinice na Ljutuj dobiju svoj ‘životopis’, temeljitu i zanimljivu priču o njihovoj višestoljetnoj povijesti.

Nella Lonza